

DARIUSZ ZAJĄC
Uniwersytet Rzeszowski

STAN I UWARUNKOWANIA ROZWOJU DZIAŁALNOŚCI POZAROLNICZEJ W GMINACH O ZRÓŻNICOWANYM POŁOŻENIU GEOGRAFICZNYM W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM

1. Wstęp

Działalność pozarolnicza przynosi korzyści finansowe nie tylko osobom bezpośrednio w nią zaangażowanym, ale także samej gminie w postaci wpływów z opłat i podatków, stanowiących część dochodów budżetu gminy. Poprawia warunki życia mieszkańców powodując, że gmina (jako mikroregion) staje się bardziej samowystarczalna pod względem dostępu do różnych produktów i usług, sprzyja przyciąganiu inwestorów z zewnątrz i tworzeniu nowych podmiotów gospodarczych, powoduje potrzebę powstawania nowych i rozwoju już istniejących instytucji czy organizacji, a także wpływa pozytywnie na wizerunek gminy (promocja gminy). Polska rzeczywistość gospodarcza potwierdza również, że małe firmy są bardziej elastyczne niż duże, ze względu na swą niedużą skalę działalności są w stanie szybciej dostosować się do potrzeb klientów, zmienić profil działania itd. Tak więc w obliczu procesów transformacyjnych, jakie dokonują się w Polsce, problematyka małych i średnich przedsiębiorstw nabiera szczególnego znaczenia [Kozuch 2000].

Rozwój tego typu przedsiębiorstw dokonuje się jednak znacznie wolniej na wsi niż w miastach, a przyczyn takiej sytuacji należy upatrywać przede wszystkim w występujących tu barierach rozwoju drobnej przedsiębiorczości, zwłaszcza w barierze kapitałowej, mniejszym popycie ze strony lokalnej społeczności, słabszym rozeznaniu rynku zbytu oraz braku odpowiednich kwalifikacji do prowadzenia działalności gospodarczej [Hybel 2000, Sawicka 2000]. Poza tym rozwój działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich pozostaje pod silnym wpływem uwarunkowań regionalnych i lokalnych oraz jest bardzo zróżnicowany przestrzennie. W efekcie oddziaływania wielu czynników (historycznych, demograficznych, ekonomicznych itd.), pozarolniczą aktywnością gospodarczą w zna-

cznie większym stopniu charakteryzują się obszary Polski zachodniej niż wschodniej. Jednak granica nie przebiega na Wiśle, lecz raczej jest nią pogranicze Mazowsza i Wielkopolski. W części południowej gospodarka dawnej Galicji wykazuje większą aktywność niż Podlasie, a granicę obszarów o większej aktywności pozarolniczej stanowi San [Kłodziński, Rosner 2000]. Działalność pozarolnicza mocno rozwinęła się w rejonach wokół większych ośrodków miejskich, tam gdzie była odpowiednia infrastruktura techniczna, większa zamożność ludności, duży popyt, wysokie dochody własne gmin, dogodne położenie względem rynku zbytu (obecność głównego szlaku komunikacyjnego), lepsza orientacja rynkowa mieszkańców lub gdzie istniały tradycje prowadzenia biznesu, a także tam gdzie znajdowali się ludzie lepiej wykształceni, przedsiębiorczy oraz liderzy. Szybciej tworzyły się także przedsiębiorstwa pozarolnicze w gminach o wysokiej aktywności samorządów lokalnych, przy wsparciu ze strony administracji terenowej oraz działających w pobliżu innych instytucji. Gminy peryferyjne przeważnie zachowują nadal monofunkcyjny charakter (liczba pozarolniczych podmiotów gospodarczych i gospodarstw rolnych z działalnością pozarolniczą jest tu znacznie mniejsza), utrzymując wysoki poziom bezrobocia oraz duży dystans w stosunku do tempa rozwoju gmin podmiejskich [Duczkowska-Piasecka 1997, Hybel 2000]. W warunkach polskich rozwój small-businessu ograniczony jest głównie przez własne (rodzinne) możliwości kapitałowe ludzi, co ma wpływ na wielkość grupy przedsiębiorców, a także wysokość nakładów inwestycyjnych na założenie i rozwój własnej firmy. Działalność pozarolnicza rozwinęła się więc głównie w dziedzinach nie wymagających znacznego kapitału (handel), a w jej strukturze mały udział posiada działalność produkcyjna, która z reguły jest bardziej kapitałochłonna i wymaga dłuższego okresu amortyzacji [Kozuch 1999]. W ostatnich latach obserwuje się jednak na ogół pozytywne trendy w rozwoju działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich w Polsce, tj. nadal wzrasta liczba małych i średnich przedsiębiorstw, rośnie zatrudnienie w tych przedsiębiorstwach i ich udział w produkcji krajowym brutto oraz w wartości dodanej [Kozuch 2000, Sawicka 2000].

Celem prac było zbadanie stanu, struktury i uwarunkowań rozwoju działalności pozarolniczej w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich o zróżnicowanym położeniu geograficznym w województwie podkarpackim. Badania przeprowadzono w latach 2000-2001 na terenie sześciu losowo wybranych gmin, tj. Głogów Małopolski, Kańczuga, Strzyżów, Domaradz, Krasne i Stary Dzikowiec. Badane gminy różnią się między sobą typem (tj. 3 gminy miejsko-wiejskie i 3 wiejskie) i położeniem geograficznym (tj. 2 gminy sąsiadujące z miastem Rzeszów, przez których teren przebiega droga krajowa czyli podmiejskie, 2 gminy oddalone od Rzeszowa, przez których teren przebiega droga krajowa oraz 2 gminy oddalone od Rzeszowa i od drogi krajowej czyli peryferyjne). Materiał

empiryczny pracy stanowią dane uzyskane z urzędów badanych gmin oraz z Urzędu Statystycznego w Rzeszowie.

2. Stan i struktura działalności pozarolniczej w badanych gminach

We wszystkich grupach badanych gmin w latach 1990-1999 następował systematyczny wzrost ogólnej liczby prywatnych podmiotów gospodarczych. Jednak największy wzrost tej liczby nastąpił w gminach sąsiadujących z miastem Rzeszów, przez których teren przebiega droga krajowa czyli podmiejskich (najwyższy wskaźnik dynamiki), natomiast w gminach oddalonych od Rzeszowa, a zwłaszcza oddalonych od Rzeszowa i od drogi krajowej czyli peryferyjnych był znacznie mniejszy. Z kolei pomiędzy gminami miejsko-wiejskimi a wiejskimi nie ma istotniejszych różnic w tym zakresie. Ponadto można zauważyć, że we wszystkich grupach badanych gmin w latach 1990-1999 nastąpił największy przyrost jednostek zajmujących się działalnością mieszaną, a najmniejszy produkcyjnych (tabela 1). We wszystkich grupach gmin w latach 1990-1999 w strukturze rodzajowej prywatnej pozarolniczej działalności gospodarczej przeważały jednostki handlowe i usługowe, przy czym w gminach wiejskich oraz podmiejskich stosunkowo duży udział miały także podmioty produkcyjne. Najmniejszy udział w tej strukturze we wszystkich grupach gmin posiadały w analizowanym okresie podmioty gastronomiczne i z działalnością mieszaną, z tym, że w gminach miejsko-wiejskich oraz oddalonych od Rzeszowa, niewielki udział posiadała także działalność produkcyjna (tabela 1). We wszystkich grupach badanych gmin, w strukturze rodzajowej prywatnych podmiotów gospodarczych w latach 1990-1999, można zauważyć znaczący spadek udziału działalności produkcyjnej (zwłaszcza w gminach wiejskich i podmiejskich), a wzrost udziału działalności handlowej oraz mieszanej (tabela 1).

Poziom rozwoju działalności pozarolniczej (mierzony wskaźnikiem natężenia podmiotów gospodarczych) jest w województwie podkarpackim zróżnicowany w zależności od typu i położenia geograficznego gminy (tabela 2). Działalność pozarolnicza jest najlepiej rozwinięta w gminach sąsiadujących z miastem Rzeszów, przez których teren przebiega droga krajowa czyli podmiejskich (wskaźnik natężenia podmiotów gospodarczych jest w tych gminach wyższy od przeciętnego dla województwa podkarpackiego, którego wartość wynosi 973). W dalszej kolejności dotyczy to gmin miejsko-wiejskich, gdzie wskaźnik natężenia podmiotów gospodarczych jest jednak niższy od przeciętnego dla województwa. Najniższy poziom rozwoju działalności pozarolniczej ma miejsce w gminach oddalonych od Rzeszowa i od drogi krajowej czyli peryferyjnych (wskaźnik natężenia podmiotów gospodarczych jest w tych gminach prawie o połowę niższy od przeciętnego dla województwa). Natomiast w pozostałych grupach gmin

wskaźnik natężenia podmiotów gospodarczych kształtuje się na zbliżonym poziomie, przy czym jest niższy od przeciętnego dla województwa (tabela 2).

Tabela 1

Liczba i struktura rodzajowa prywatnych podmiotów gospodarczych działających na terenie badanych gmin w poszczególnych latach

Rodzaj działalności	Lata								Dynamika rok 1990=100
	1990		1993		1996		1999		
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	
Gminy miejsko-wiejskie									
Produkcja	55	19,0	60	12,7	63	10,4	85	9,9	154,6
Handel	81	27,9	192	40,7	251	41,5	333	38,7	411,1
Usługi	141	48,6	184	39,0	234	38,7	355	41,2	251,8
Gastronomia	9	3,1	19	4,0	18	3,0	22	2,5	244,4
Działalność mieszana*	4	1,4	17	3,6	39	6,4	66	7,7	1650,0
Ogółem	290	100	472	100	605	100	861	100	296,9
Gminy wiejskie									
Produkcja	59	44,4	110	35,3	129	32,4	127	28,3	215,3
Handel	30	22,6	97	31,1	129	32,4	135	30,0	450,0
Usługi	40	30,0	90	28,9	112	28,1	143	31,9	357,5
Gastronomia	3	2,3	7	2,2	9	2,3	11	2,4	366,7
Działalność mieszana	1	0,7	8	2,5	19	4,8	33	7,4	3300,0
Ogółem	133	100	312	100	398	100	449	100	337,6
Gminy sąsiadujące z miastem Rzeszów, przez których teren przebiega droga krajowa czyli podmiejskie									
Produkcja	102	40,3	186	35,0	214	28,5	239	23,4	234,3
Handel	62	24,5	160	30,1	251	33,4	340	33,3	548,4
Usługi	81	32,0	151	28,5	210	27,9	313	30,7	386,4
Gastronomia	5	2,0	16	3,0	22	2,9	25	2,5	500,0
Działalność mieszana	3	1,2	18	3,4	55	7,3	103	10,1	3433,3
Ogółem	253	100	531	100	752	100	1020	100	403,2
Gminy oddalone od Rzeszowa, przez których teren przebiega droga krajowa									
Produkcja	47	18,2	45	10,3	47	9,2	52	7,8	110,6
Handel	60	23,2	170	38,7	198	38,5	232	34,7	386,7
Usługi	137	52,9	188	42,8	228	44,4	329	49,2	240,2
Gastronomia	10	3,8	16	3,6	11	2,1	13	2,0	130,0
Działalność mieszana	5	1,9	20	4,6	30	5,8	42	6,3	840,0
Ogółem	259	100	439	100	514	100	668	100	257,9
Gminy oddalone od Rzeszowa i od drogi krajowej czyli peryferyjne									
Produkcja	24	19,0	24	11,4	27	11,3	28	10,1	116,7
Handel	44	34,9	105	49,8	121	50,4	131	47,1	297,7
Usługi	54	42,9	73	34,6	81	33,8	104	37,4	192,6
Gastronomia	3	2,4	8	3,8	9	3,7	11	4,0	366,7
Działalność mieszana	1	0,8	1	0,4	2	0,8	4	1,4	400,0
Ogółem	126	100	211	100	240	100	278	100	220,6

* np. produkcyjno-handlowo-usługowa.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z urzędów badanych gmin.

We wszystkich grupach badanych gmin wśród osób prowadzących działalność pozarolniczą przeważają mężczyźni, a w strukturze podmiotów gospodarczych wg formy organizacyjno-prawnej dominują podmioty osób fizycznych. Na uwagę zasługuje nieco wyższy odsetek podmiotów gospodarczych w formie spółek w gminach podmiejskich, czyli tam, gdzie poziom rozwoju działalności pozarolniczej jest najwyższy (tabela 2). W województwie podkarpackim odsetek pozarolniczych podmiotów gospodarczych prowadzonych przez rolników jest niewielki i wynosi przeciętnie około 10%. Podobnie w badanych gminach udział rolników w tworzeniu lokalnego biznesu pozarolniczego jest niewielki, przy czym występują pewne różnice w tym zakresie w zależności od typu i położenia geograficznego gminy. Zdecydowanie większy odsetek podmiotów gospodarczych prowadzonych jest przez rolników w gminach wiejskich oraz oddalonych od Rzeszowa, a zwłaszcza peryferyjnych, mniejszy zaś w gminach miejsko-wiejskich i podmiejskich (tabela 2).

Tabela 2

Wskaźnik natężenia podmiotów gospodarczych w badanych gminach, odsetek podmiotów gospodarczych prowadzonych przez kobiety, rolników i osoby z poza terenu gminy oraz struktura podmiotów gospodarczych wg formy organizacyjno-prawnej w 1999 r.

Wyszczególnienie	Badane gminy				
	typ gmin		położenie geograficzne gmin*		
	miejsko-wiejskie	wiejskie	I	II	III
Wskaźnik natężenia podmiotów gospodarczych **	857,3	808,3	1177,0	804,0	517,5
Odsetek podmiotów gospodarczych prowadzonych przez:					
kobiety	22,5	21,1	21,8	21,6	22,0
właściciele indywidualnych gospodarstw rolnych	9,6	15,9	7,6	14,0	16,8
osoby z poza terenu gminy	9,9	10,5	13,4	7,0	10,3
Ogółem podmioty gospodarcze 100%, w tym:					
podmioty gospodarcze osób fizycznych	94,6	94,3	90,7	97,3	95,4
podmioty gospodarcze w formie spółek	5,4	5,7	9,3	2,7	4,6

Objaśnienia do tabeli: *I - gminy sąsiadujące z miastem Rzeszów, przez których teren przebiega droga krajowa czyli podmiejskie, II - gminy oddalone od Rzeszowa, przez których teren przebiega droga krajowa, III - gminy oddalone od Rzeszowa i od drogi krajowej czyli peryferyjne.

** liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z urzędów badanych gmin oraz z Urzędu Statystycznego w Rzeszowie.

O atrakcyjności danej gminy pod względem inwestycji oraz prowadzenia na jej terenie pozarolniczej działalności gospodarczej, może świadczyć odsetek podmiotów gospodarczych prowadzonych przez osoby zamieszkujące poza tą gminą. Na podstawie danych tab. 2, należy zauważyć, że najbardziej atrakcyjnymi dla inwestorów z zewnątrz są gminy podmiejskie (gminy te posiadają najwyższy

odsetek podmiotów prowadzonych przez osoby z poza gminy). W dalszej kolejności atrakcyjnymi są również gminy oddalone od Rzeszowa i od drogi krajowej, czyli posiadające najmniej korzystne położenie geograficzne, co w tym przypadku może być powiązane ze stosunkowo słabym rozwojem pozarolniczej działalności gospodarczej na ich terenie, a więc poszukiwaniem i wykorzystywaniem pojawiających się możliwości w tym zakresie przez osoby z zewnątrz (np. wykorzystywanie powstających nisz rynkowych). Nie ma natomiast istotnych różnic pod tym względem pomiędzy gminami miejsko-wiejskimi a wiejskimi.

3. Uwarunkowania rozwoju działalności pozarolniczej w badanych gminach

Rozwój działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich jest uwarunkowany czynnikami zewnętrznymi o charakterze makro i mikroekonomicznym, a także czynnikami wewnętrznymi (ludzkimi, rzeczowymi i finansowymi) [Wiatrak 1995, Hybel 2000]. Analizując uwarunkowania rozwoju działalności pozarolniczej w skali mikroregionu (gminy), należy rozpatrywać przede wszystkim warunki demograficzne i ekonomiczne działalności gospodarczej.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, poziom rozwoju prywatnej pozarolniczej działalności gospodarczej jest w województwie podkarpackim zróżnicowany w zależności od typu i położenia geograficznego gminy (tabela 2).

Wydaje się, że wyższy poziom rozwoju prywatnej pozarolniczej działalności gospodarczej w gminach podmiejskich, w porównaniu do gmin oddalonych od Rzeszowa, wynika z korzystnego położenia geograficznego, ze względu na sąsiedztwo z miastem Rzeszów oraz obecność na ich terenie głównego szlaku komunikacyjnego, a także z lepszych warunków działalności gospodarczej (w tym demograficznych i ekonomicznych). Dotyczy to w szczególności takich cech, jak: zdecydowanie większy przyrost liczby mieszkańców w latach 1990-1999, nieco wyższy odsetek ludności w wieku produkcyjnym, większa gęstość zaludnienia, większe dodatnie saldo migracji, nieco wyższy przyrost naturalny, a także większa gęstość dróg o nawierzchni twardej i lepszy dostęp mieszkańców do takich elementów infrastruktury technicznej, jak telefon, gaz ziemny, wodociąg i kanalizacja (tabela 3).

O wyższym poziomie rozwoju prywatnej działalności pozarolniczej w gminach oddalonych od Rzeszowa, przez których teren przebiega droga krajowa, w porównaniu do gmin peryferyjnych, mogą decydować korzystniejsze położenie geograficzne, ze względu na obecność głównego szlaku komunikacyjnego, a także nieco lepsze warunki demograficzne, w tym większa gęstość zaludnienia i niższe ujemne saldo migracji (tabela 3). Z kolei nieco wyższy poziom rozwoju działalności pozarolniczej w gminach miejsko-wiejskich, w porównaniu do gmin wiejskich, może wynikać z obecności ośrodka miejskiego, stanowiącego mniej-

sze lub większe skupisko ludności oraz instytucji, stymulujące podejmowanie i rozwój działalności gospodarczej. Podobne warunki działalności gospodarczej (w tym demograficzne i ekonomiczne) w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich potwierdzają, że rozwój drobnej przedsiębiorczości pozarolniczej jest również uwarunkowany czynnikami wewnętrznymi, w tym między innymi jakością kapitału ludzkiego, który mimo niekorzystnych uwarunkowań zewnętrznych (np. infrastrukturalnych) może prowadzić do osiągnięcia sukcesu w działalności gospodarczej (tabela 3).

Tabela 3

Wybrane warunki demograficzno-ekonomiczne działalności gospodarczej w badanych gminach w 1999 r.

Wyszczególnienie	Badane gminy				
	typ gmin		położenie geograficzne gmin*		
	miejsko-wiejskie	wiejskie	I	II	III
zmiany w liczbie mieszkańców w latach 1990-1999 (dynamika, rok 1990=100)	104,8	104,2	110,1	102,2	101,3
odsetek ludności w wieku produkcyjnym	56,7	55,4	57,8	55,8	54,5
gęstość zaludnienia	129,9	135,4	179,8	129,6	88,5
saldo migracji	2,1	0,3	7,9	-0,8	-3,5
wskaźnik przyrostu naturalnego	1,2	2,3	2,8	1,4	1,1
wskaźnik gęstości dróg	92,7	107,7	127,1	100,7	72,9
wskaźnik telefonizacji	187,8	122,9	186,0	126,6	153,6
liczba podłączeń do budynków mieszkalnych na 1000 budynków mieszkalnych:					
gazu ziemnego	645,7	636,3	796,0	546,8	580,3
wodociągowych	610,3	549,9	888,7	261,7	589,9
kanalizacyjnych	185,8	255,6	439,3	56,6	166,3

Objaśnienia do tabeli: jak w tabeli 2.

Źródło: jak w tabeli 2.

Podobnie z badań przeprowadzonych przez Kołodziejczyk, Wasilewskiego i Lidke [1998] wynika, że duże różnice w poziomie rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej (mierzonej za pomocą wskaźnika natężenia podmiotów gospodarczych), zaznaczyły się między innymi, w skali regionalnej pomiędzy obszarami wokół większych ośrodków miejskich i szlaków komunikacyjnych, a pozostałymi. Dodatkowo z badań tych wynika, iż poziom rozwoju działalności pozarolniczej jest determinowany głównie przez potencjał demograficzny i jego strukturę oraz przez poziom rozwoju infrastruktury technicznej w gminie. Na tej podstawie należy stwierdzić, że region podkarpacki nie różni się pod tym względem od innych regionów w kraju.

4. Podsumowanie

Przeprowadzone badania wykazały, że we wszystkich analizowanych grupach gmin systematycznie wzrastała liczba podmiotów gospodarczych w latach 90., co świadczy o dynamicznym rozwoju działalności pozarolniczej. Poziom rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej oraz jej kierunki są jednak zróżnicowane w zależności od typu i położenia geograficznego gminy. Otóż działalność pozarolnicza jest lepiej rozwinięta w gminach miejsko-wiejskich oraz podmiejskich, w porównaniu do gmin wiejskich oraz oddalonych od Rzeszowa, a zwłaszcza peryferyjnych. W strukturze rodzajowej działalności pozarolniczej, większy udział w gminach wiejskich oraz podmiejskich, w porównaniu z pozostałymi gminami, mają jednostki produkcyjne, a mniejszy handlowe i usługowe. We wszystkich grupach gmin działalność pozarolnicza jest prowadzona głównie przez mężczyzn oraz w formie podmiotów gospodarczych osób fizycznych, przy czym nieco większy odsetek podmiotów gospodarczych w formie spółek występuje jedynie w gminach podmiejskich. We wszystkich grupach gmin niewielki jest udział rolników w tworzeniu drobnego biznesu pozarolniczego, z tym, że jest on zróżnicowany w zależności od typu i położenia geograficznego gminy. Większy jest odsetek podmiotów prowadzonych przez rolników w gminach wiejskich oraz oddalonych od Rzeszowa, a zwłaszcza peryferyjnych, w porównaniu do gmin miejsko-wiejskich oraz podmiejskich. Podobnie niewielki jest w badanych gminach odsetek przedsiębiorców z poza terenu danej gminy, ale nieco zróżnicowany w zależności od jej położenia geograficznego. Większy odsetek podmiotów prowadzonych przez osoby z poza terenu gminy występuje w gminach podmiejskich, w porównaniu do gmin oddalonych od Rzeszowa. Wśród uwarunkowań rozwoju działalności pozarolniczej w badanym regionie należy wymienić typ i położenie geograficzne gminy oraz warunki demograficzne i infrastrukturalne w gminie, a także czynniki wewnętrzne, w tym przede wszystkim kapitał ludzki.

LITERATURA

1. Duczkowska-Piasecka M. (1997): Małe i średnie przedsiębiorstwa na terenach wiejskich. [w:] Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania i możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi w Polsce. SGGW, Warszawa.
2. Hybel J. (2000): Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw. [w:] Rola małych i średnich przedsiębiorstw w rozwoju obszarów wiejskich. Akademia Podlaska, Siedlce, 21-26.
3. Kłodziński M., Rosner A. (2000): Zróżnicowany rozwój zachodniej i wschodniej Polski. [w:] Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich wschodniego i zachodniego pogranicza. IRWiR PAN, Warszawa, 9-29.
4. Kołodziejczyk D., Wasilewski A., Lidke D. (1998): Rozwój demograficzno-gospodarczy w skali lokalnej. IERiGŻ, Warszawa.

5. Koźuch A. (2000): Zarządzanie małymi i średnimi przedsiębiorstwami. Akademia Podlaska, Siedlce, 5-7.
6. Koźuch B. (1999): Zmiany w rolnictwie i jego otoczeniu w latach dziewięćdziesiątych. Uniwersytet w Białymstoku, Białystok, 87-96.
7. Sawicka J. (2000): Założenie i prowadzenie małego przedsiębiorstwa. SGGW, Warszawa.
8. Wiatrak A.P. (1995): Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w Polsce. [w:] Doradztwo rolnicze a kształtowanie się przedsiębiorczości rolników. SGGW, Warszawa, 49-64.

DARIUSZ ZAJĄC

**STAN I UWARUNKOWANIA ROZWOJU DZIAŁALNOŚCI POZAROLNICZEJ
W GMINACH O ZRÓŻNICOWANYM POŁOŻENIU GEOGRAFICZNYM
W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM**

STRESZCZENIE

Celem analizy było zbadanie stanu, struktury i uwarunkowań rozwoju działalności pozarolniczej w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich o zróżnicowanym położeniu geograficznym w województwie podkarpackim. Badania wykazały, że poziom rozwoju działalności pozarolniczej oraz jej kierunki są zróżnicowane w zależności od typu i położenia geograficznego gminy. Do uwarunkowań rozwoju działalności pozarolniczej w badanym regionie należy więc zaliczyć typ i położenie geograficzne gminy, a także warunki demograficzne i infrastrukturalne w gminie oraz czynniki wewnętrzne, w tym zwłaszcza kapitał ludzki.

DARIUSZ ZAJĄC

**THE STATE AND CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF NONAGRICULTURAL
ACTIVITIES IN COMMUNES WITH DIVERSE GEOGRAPHICAL POSITION
IN THE PODKARPACIE PROVINCE**

SUMMARY

The aim of the paper is research of state, structure and conditioning of development of nonagricultural activity in communes on diverse geographical position in the Podkarpackie province. The investigations showed, that level of development of nonagricultural activity as well as her directions are diverse in dependence from type and geographical positions commune. To conditions of development of nonagricultural activities in investigated region it should be included commune type and geographical position, and also demographic and infrastructure conditions as well as internal factors, in this especially human capital.